

$$\rho = OA, w = OA', k = \frac{C^2}{\mu}$$

мұнда ρ – резонанстық ЖЖС полярлық радиусы, w – Хилл айнымалысы, C – аудан интегралының тұрақтысы, μ – гравитация параметрі.

Макалада инверсияны қолданып Хилдың екінші есебінде «кіші бөлгіштерден» құтылу әдісі орнатылған. Бұл әдіс өзекті, өйткені:

- «кіші бөлгіштер» жойылады;
- универсал айнымалыларды құруға мүмкіншілік береді.

Поступила 22.05.2015 г.

**BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

ISSN 1991-3494

Volume 4, Number 356 (2015), 134 – 137

**ASSEMBLY OF PEOPLE OF KAZAKHSTAN –
THE COUNTRY'S UNITY SUPPORT**

T. A. Apendiyev

Leading specialist of the NAS RK, Institute of history named after Ch.Ch. Valikhanov, KazNU.
E-mail: timur.apendiev@mail.ru

Keywords: assembly, nation, the Germans, Motherland, national culture, Germany, political stability, religion, political economy.

Abstract. On the occasion of the 20th anniversary of the Assembly of People of Kazakhstan there were established by representatives of various nationalities and ethnic groups living in the country, the centers of language and culture in their compliance with all the conditions of their national and cultural values. These centers have become the basis for the Assembly of People of Kazakhstan. The peace and inter-ethnic harmony in the country, political stability, religious unity are evidence of this. Political and economic development of the country in the process of public relations requires the consideration of many issues that affect the centers in different ways, consisting of representatives of various ethnic groups in the current situation of the market economy of Kazakhstan society, the country is closely linked to the preservation of the integrity. As a result, it gives the country's economic development and improvement of social status, a number of political, spiritual and cultural achievements of one of the multinational states in the world. Currently, in our country of origin, language, religion and culture are different, but share the fate of the historical representatives of 127 nationalities and ethnic groups. This article deals with the migration of the German culture and ethnic group - one of the many ethnic groups living in Kazakhstan, starting with the pre-revolutionary era (1917) until today.

ӘОЖ: 314.11(09) (574+430)

ХАЛЫҚТАР АССАМБЛЕЯСЫ – ЕЛ БІРЛІГІНІҢ ТІРЕГІ

Т. Ә. Әпендиев

Қазақстан Республикасы Үлттық ғылым академиясының жетекші маманы, ҚазҰУ, III. III. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты, Алматы, Қазақстан

Тірек сөздер: ассамблея, ұлт, неміс, елді мекен, ұлттық-мәдениет, Германия, саяси тұрақтылық, дін, саяси-экономика.

Аннотация. Макалада Қазақстан халқы Ассамблеясына 20 жыл толуына орай Қазақстанда революцияға (1917 ж.) дейінгі кезеңнен қазіргі таңға дейін өмір сүріп келе жатқан этностардың брі неміс этносының мәдениеті мен көші-қон мәселелері карастырылады.

ХХ ғасырдың 30-50 жж. Қазақстан жер аударылған халықтар мен әлеуметтік топтардың мекеніне айналды. Осы жылдары мұнда 1 млн 207 мың адам Қазақстанға жер аударылып, республиканың ұлттық құрамы үлкен өзгерістерге ұшырады. Оナン кейінгі кезеңде тың игеру, өнеркәсіп құрылышы науқандарымен де жүздеген мың адам осында келіп қоныстанды.

Елімізде өмір сүруші әртүрлі ұлттар мен этникалық топ өкілдеріне өздерінің тілін, мәдениетін сақтауына барлық жағдай жасалып, олардың ұлттық мәдени орталықтары құрылды. Кейін сол орталықтар Қазақстан халқы Ассамблеясына негіз болды.

Қазіргі таңда Елбасының сындарлы саясатының арқасында егеменді елімізде Қазақстан халқы Ассамблеясы - 1995 жылдың наурыз айынан бастап қыруар жұмыстар атқарып келеді. Биылғы жылы Қазақстан халқы Ассамблеясына 20 жыл. Осыған орай Елбасы Н.Ә. Назарбаев биылғы жыл «Қазақстан Халқы Ассамблеясы» жылы деп жариялағаны мәлім. Еліміздегі бейбітшілік пен ұлт-аралық татулық, саяси тұрақтылық, діни жарасым осының айғагы. Еліміздің саяси-экономикалық даму үдерісіне қоғамдық қарым-қатынастардың түрліше әсер ететін көп мәселеге байыппен қарауды қажет етеді. Өйткені, түрлі ұлт өкілдерінен тұратын Қазақстан қоғамының қазіргі өркендеу ахуалы оның нарықтық экономика жағдайында, елдің тұтастығын берік сақтаумен тығыз байланысты. Соның нәтижесінде еліміздің экономикасын дамытып, әлеуметтік жағдайын жақсартып, бірқатар саяси, рухани, мәдени табыстарға қол жеткізіп келеміз.

Қазақстан әлемдегі көп ұлтты мемлекеттердің бірі. Қазіргі таңда елімізде тегі, тілі, мәдениеті әр түрлі, бірақ тарихи тағдыры ортақ 127 ұлт пен этностардың өкілдері тұрады. Солардың ішінде Қазақстанда революцияға (1917 ж.) дейінгі кезеңнен қазіргі таңға дейін өмір сүріп келе жатқан этностардың бірі неміс этносы. Әуелде немістер негізінен Омбы, Петропавл, Семей, Өскемен, Жәмішев сияқты тағы басқа да шекара шебіндегі әскери бекіністерде орналасты. 1897 жылы Қазақстандағы және онымен шекаралас қалалар мен елді мекендердегі немістердің жалпы саны 7 мың адамға жуықтады. Олардың көпшілігі Ақмола облысында, Омбы қаласына жақын – Ақмола облысының аумағындағы Преображенский, Романовский, Канкринский сияқты поселкелерде тұрды. Олардың ендігі бір елеулі тобы Сырдария облысында да қоныстанды. Сондай-ақ немістер ішінде қазақ даласына сонау Германия мен Австрияның тікелей өзінен де қоныс аударып келгендері болды. Әлеуметтік сословие тұрғысынан алғанда 1897 жылы немістердің 85 пайызын шаруалар құрады.

Кеңестік кезеңде Қазақ жері КСРО-ның орталық аймағында орналасқандықтан, Сталин әкімшілігі республиканың шекаралық аудандарында қоныстанған халықтардың барлығын Орта Азия республикаларына, соның ішінде Қазақстанға да күштеп көшіріп әкелгені баршамызға белгілі тарихи шындық.

Соғыс қарсаңында (1937 ж.) және соғыс кезінде (1941-1945 жж.) күштеп көшіріліп әкелінген халықтардың басым көпшілігі кәрістер, немістер, шешен-ингуштар, қарашайлар, балкарлар, қалмақтар, месхеттік тұріктер т.б. болды. Солардың ішінде жер аударып әкелінген халықтардың көп бөлігін құраган немістер болды [1].

Жалпы Қазақстанға жер аударылған, соғыс кезінде эвакуациямен келген халықтардың бәрі республика экономикасы мен мәдениетінің өркендеуіне өз үлесін қости. Солардың ішінде неміс диаспорасы ерекше болды. Қоныс аударып келген немістер негізінен егіншілікпен айналысты, өндеуші өнеркәсіп салаларында жұмыс істеді. Немістер сонымен қатар мұнай кен орындарын игеруде, алтын, мыс өндіруде, кен өнімдерін өндеуде белсенділік танытты. Дәрігерлер, мұғалімдер, тау-кен инженерлерінің арасында да неміс диаспорасының өкілдері аз болған жоқ.

Қазақ жеріндегі немістер санының арта түсі 1917-XX ғасырлар тоғысына сәйкес келді. Кеңестік кезеңде оларды тарихи отанына көшіруге тыйым салынғандықтан немістер Қазақстан жерінде жылдар өткен сайын үнемі көбейіп отырды. Осының салдарынан 1989 жылғы халық санағы бойынша Қазақстанда 958 мың немістер өмір сүріп, бұл көрсеткіш сан жағынан алғанда Қазақстандағы неміс диаспорасының тарихындағы ең үлкен көрсеткіш болды [2, 3 б.].

Кеңестік кезеңде 1959 жылғы санак бойынша Қазақстанда 659 мың неміс өмір сүрді. Негізінен неміс диаспорасы Қарағанды, Жамбыл, Семей, Ақмола, Онтүстік және Солтүстік Қазақстан облыстарында көптеп шоғырланған болатын.

Ал тәуелсіздік жылдарындағы (2012 жылғы берілген) мәліметтерге сүйенсек, Қазақстанда 180 832 неміс өмір сүріп, ол жалпы халықтың 1,08 %-ын құрады [3, 5 б.]. Неміс диаспорасының

негізгі ошактары Қарағанды, Жамбыл және Солтүстік Қазақстан облыстарында шоғырланған. Немістердің елді мекенінде халық әлдеқайда ауқатты тұрды. Олардың көпшілігі (55 пайзы) сауатты. Олар жинақылығымен, еңбек сүйгіштігі және адалдығымен ерекше көзге тусе біледі. Өздерінің ұлттық тілін, дінін, әдет-ғұрпы мен салт-санасын, дәстүрлерін берік сақтауға тырысады.

Кезінде немістер өздері қауым болып жинақы қоныстанды. Қазір де сол аталған облыстарда немістердің ұлттық-мәдени орталықтары жұмыс атқаруда. Мысалы, Жамбыл облысындағы неміс қоғамы өз жұмысын 1989-шы жылы бастаған. Мұнда өнер көрсетеүге арналған ұлттық киімдер де тігіледі, оның үстінен, тек өз қоғамына ғана емес, жергілікті шеберлер басқа да мәдениет орталықтарынан тапсырыстар ала отырып, жұмыс жасауда [4]. Этникалық пішінге қоса оған тән атрибуттарын жасауга бұл жерде үлкен жауапкершілікпен қарайды. Қарағанды облыстық неміс мәдени қоғамы да осы 1989 жылы құрылған, ол облыс аймағында және Қазақстанда пайда болған неміс мәдениетін жанғыртуудың алғашқы орталықтарының бірі. Оның атауына ерекше маңыз берілген. «Видергебурт» неміс тілінен аударғанда «жанғыру» ғана емес, сонымен бірге «қайта туу» деген мағынаны береді. «Видергебурт» неміс орталығының әлеуметтік белімшесінде 3000 адам есепте тұрады, оның қызметі 36 село мен серіктес қалаларды қамтиды. Онда қариялар мен кедейлерге медициналық және материалдық көмек көрсетіледі. Осы клиниканың базасында жылына екі рет карт адамдарға және Қарағанды мен облыстағы соғыс кезіндегі еңбек армияшыларының дәнсаулығын жақсартуға медициналық көмек кешенді түрде жүргізіліп келеді [5, 3 б.]. Орталықтың алдына қойып отырған негізгі міндеті - неміс халқының салт-дәстүрін жанғырту, олардың өзіндік ерекшелігін сақтау болып табылады. Германиядан келгендер Қазақстанды өз Отаны деп санайтын немістердің осында өз салт-дәстүрін, көп нәрсені сақтағанына таң-тамаша қалады.

Қазіргі таңда аймақтарда кездесулер орталықтары да жұмыс жүргізу үстінде. Ол қазір жеті белімшеден құралып, барлық облыстарда өз белімшелері орналасқан. Базалық орталық Қарағанды қаласында, оның филиалы Сайран, Абай, Теміртау, Шахтинск, Сәтбаев, Балқаш қалаларында жұмыс жасауда. Осы орталықтардың ұйымдастырыған «Наурыз» мерекесіндегі мерекелік концертке, ұлттық мәдени фестивальдерге қатысқандағы өнерлери көпшілік естерінде сақталды. Кездесу орталықтары көптеген республикалық, облыстық және қалалық мемлекеттік іс-шараларға белсene атсалысуда [6, 103 б.]. Аталған орталықтарда жексенбі күндері мектеп балалары өздерін қызықтыратын үйрмелеріне, тіл мен мәдениет үйрмелеріне, ересектер - тіл курсына және басқадай шараларға қатысады. Қарағанды қаласында Қазақстанда бірінші рет тамаша суретші-антифашист Генрих Фогелерге арналған ескерткіш ашылды. Оның салынуы Қарағанды қаласы мен суретшінің отаны Ворпсведе қалаларының арасындағы достықтың арқасында іске асты. Әрине, мұның барлығы қазақ халқының санасында қалыптасқан қонақжайлыштың пен көнпейілділіктің бір көрінісі болып табылады.

Неміс ұлттық-мәдени орталығының қызметі ұлттық мәдениет пен өнер саласында этносқа, мәдениетке қызмет етуге бағытталған. Ұлттық орталықтар қоғамдық ұйымдардың елеулі бір белігі болып табылады. Орталықта бірнеше белімше бар, олар: мәдени кешен, немістің білім беру кешені, жастар клубы, Еңбек армиясына қатысқандарды қорғау қоры, әлеуметтік медициналық көмек, кенес беру және аударма белімі. Осылардың барлығын Германия мен Қазақстанның бірлескен бағдарламалары анықтаған, олар Қазақстандағы немістердің этникалық жанғыру бағдарламасындағы міндеттерді орындаиды.

Сол сияқты Қазақстанда республикалық неміс жастары одағының мүшесі ретінде немістердің жастар клубы өз жұмысын көнектіте түсуде. Онда жыл сайын лингвистикалық жастар лагері жұмыс жасап, түрлі қалалардағы жас жігіттер мен қыздардың мәдени пікір алмасуы іске асырылады. Оның қасында көп жылдардан бері «Фольксвелле» хореографиялық ансамблі жұмыс жасайды. Оған халықтық ұжым деген атақ берілген. Олар көптеген фестивальдарға қатысып, Германияға да танымал бола білді.

Қазіргі таңда Қазақстан Халық Ассамблеясы этносаралық қатынастар саласында мемлекеттік органдармен және азаматтық қоғам институттарымен тиімді өзара іс-кимылды қамтамасыз етіп отырып, қоғамдағы этносаралық келісімді және толеранттылықты одан әрі нығайту үстінде. Сонымен қатар Қазақстандағы халқтардың ұлттық мәдениеттері, тілдері мен дәстүрлерінің өркендеуін, сақталуын, және дамуын қамтамасыз етіп отыр. Міне осылардың барлығы Қазақстан Халық Ассамблеясының қажырлы енбегінің жемісі деп таныған жөн.

Корыта айтқанда, Қазақстан Республикасы өзінің тәуелсіздік алған уақыттан бастап, өзге этнос өкілдеріне қорған бола білді және оларды жергілікті қазақ халқынан кем көрген жоқ. Қазіргі таңда, Қазақстандағы неміс диаспорасы қазақ халқымен тығыз және бейбіт өмір сүріп келеді және өз кезегінде олар да тәуелсіз Қазақстанның гүлденуіне өзіндік үлестерін қосуда.

ӘДЕБІЕТ

- [1] Алдажуманов К.С. Население депортированных немцев в Казахстане в 1941-1945 гг. // История немцев Центральной Азии: Материалы Междунар. науч. конф. – Алматы, 1998. – С. 125-133
- [2] Назарбаев Н. Тәуелсіздіктің он жылы: Бейбітшілік, прогресс және келісім. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан Халықтары Ассамблеясының сөзізінші сессиясындағы баяндамасы // Егеменді Қазақстан. – 2001. – 24 қазан.
- [3] Всесоюзная перепись населения 1989 года. Национальный состав населения по республикам СССР. Demoscope.ru
- [4] <http://rusdeu.narod.ru/org/kazakhstan/kazakhstan.html>. «Немцы в Казахстане. Проблемы истории и языка» - Д-р Лариса Найдич, преподаватель кафедры языкоznания Гуманитарного факультета Еврейского университета в Иерусалиме. – Израиль.
- [5] Қазақстанның демографиялық жылнамалылығы. – Астана 2010. – 17 б
- [6] Поддержка этническим немцам в Казахстане. // Новости регионов области Караганда. 15.04.2006

REFERENCES

- [1] Aldazhumanov K.S. Population of deported Germans in Kazakhstan in 1941-1945. History of the Germans in Central Asia: Materials of Intern. scientific. Conf. - Almaty, 1998. - P. 125-133
- [2] Nazarbayev N. Ten Years of Independence: Peace, progress and harmony. President of the Republic of Kazakhstan Nazarbayev N.A. The report of the eighth session of the Assembly of People. Sovereign Kazakhstan. - 24 October 2001.
- [3] The census of 1989. National composition of population of the republics of the USSR. Demoscope.ru
- [4] <http://rusdeu.narod.ru/org/kazakhstan/kazakhstan.html>. "The Germans in Kazakhstan. Problems of history and language " - Dr. Larisa Naidich, teacher of the Department of Linguistics, Faculty of Humanities at the Hebrew University in Jerusalem. - Israel.
- [5] Kazakhstan demographic annual. - Astana 2010 - 17 p.
- [6] Support for ethnic Germans in Kazakhstan. Regional News of Karaganda oblast. 15.04.2006

АССАМБЛЕЯ НАРОДА КАЗАХСТАНА – ОПОРА ЕДИНСТВА СТРАНЫ

Т. А. Апендиев

Ведущий специалист НАН РК, Институт истории им. Ч. Ч. Валиханова, Алматы, Казахстан

Ключевые слова: ассамблея, нация, немцы, Родина, национальная культура, Германия, политическая стабильность, религия, политическая экономика.

Аннотация. В статье по случаю 20-й годовщины Ассамблеи народа Казахстана рассматриваются вопросы культуры и миграции немецкого этноса - одного из многочисленных этносов, проживающих в Казахстане, начиная с дореволюционной эпохи (1917г.) до сегодняшних дней.

Поступила 22.05.2015 г.